

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 395

**Finanse i rachunkowość
na rzecz zrównoważonego rozwoju –
odpowiedzialność, etyka, stabilność finansowa
Tom 1. Finanse**

Redaktorzy naukowci
Grażyna Borys
Robert Kurek

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Magdalena Kot
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-519-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120
53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl
Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Joanna Antczak: Wpływ opłat środowiskowych na wyniki przedsiębiorstwa.....	11
Bartosz Bartniczak: Możliwości wykorzystania instrumentów zwrotnych w projektach z zakresu gospodarki odpadami.....	21
Sylwia Bożek, Beata Dubiel: Realizacja ryzyka nadzwyczajnego a kompensata jego skutków przez ubezpieczenie.....	30
Dorota Burzyńska: Zrównoważona gospodarka wodna na przykładzie metropolii paryskiej.....	42
Iwona Dorota Czechowska: Poszukiwanie rzetelności w kontekście kodeksów zawodowych na przykładzie sektora bankowego.....	53
Karolina Daszyńska-Żygadło, Bożena Ryszawska: Rola społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w <i>sustainability transition</i>	62
Anna Dąbkowska: Udział kredytu bankowego w finansowaniu małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce i w Niemczech.....	73
Leszek Dziawgo, Danuta Dziawgo: Wybrane aspekty CSR na rynku finansowym. Wyniki badań na reprezentatywnej próbie polskiego społeczeństwa.....	84
Małgorzata Gorzalczyńska-Koczkodaj: Dysfunkcje systemu sprawozdawczości w jednostkach sektora finansów publicznych.....	94
Renata J. Jedlińska: Wpływ gospodarki wirtualnej na gospodarkę realną – wybrane zagadnienia.....	104
Szymon Kasprowski: Kontrola zasadności pobierania świadczeń w razie choroby i macierzyństwa w polskim systemie ubezpieczeń społecznych w latach 2005–2013.....	117
Lidia Kłos: Źródła finansowania ochrony środowiska w Polsce.....	129
Magdalena Kogut-Jaworska: Problem nadmiernego zadłużania się jednostek samorządu terytorialnego w Polsce wobec wyzwań rozwojowych w nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2014–2020.....	139
Jan Koleśnik: Postkryzysowe narzędzia analizy nadzorczej a poziom bezpieczeństwa europejskiego systemu bankowego.....	149
Bożena Kołosowska, Agnieszka Huterska: Wykupy obligacji korporacyjnych na rynku Catalyst w latach 2013–2014 – na przykładzie obligacji deweloperskich.....	158
Jolanta Korkosz-Gębska: Wspieranie i promocja innowacji ekologicznych na przykładzie województwa lubelskiego.....	168

Andrzej Koza: System kwotowy a zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Czechach i w Polsce	178
Wojciech Krawiec: Inwestowanie zaangażowane społecznie jako forma realizacji koncepcji SRI	190
Danuta Król: Wybrane instrumenty wspierania rozwoju lokalnego	201
Barbara Kryk: ERES jako wyraz rangi środowiska naturalnego w statystyce publicznej	210
Robert Kurek: Bitcoin a ekonomiczne funkcje pieniądza	219
Elwira Leśna-Wierszolowicz: Istota nadzoru nad otwartymi funduszami emerytalnymi w Polsce	229
Irena Łacka: Problemy oceny efektywności podmiotów ekonomii społecznej	241
Ewa Mazur-Wierzbicka: Nakłady inwestycyjne w ochronie środowiska w Polsce	252
Jarosław Pawłowski: Ekorating telefonów komórkowych	263
Tomasz Potocki: Instytucjonalne uwarunkowania i mechanizmy podnoszenia świadomości finansowej	274
Adriana Przybyszewska: Zagrożenia i grupy ryzyka współczesnych mikro-finansów	286
Ewa Spigarska: Opłata za gospodarowanie odpadami jako dochód gminy....	297
Błażej Suproń: Wpływ elektronicznego systemu poboru opłat drogowych na inwestycje przedsiębiorstw na przykładzie województwa zachodniopomorskiego	307
Magdalena Swacha-Lech: Problem świadomości finansowej w kontekście gromadzenia oszczędności emerytalnych	317
Marta Szaja: Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju a planowanie przestrzenne na szczeblu lokalnym	331
Marek W. Szewczyk: Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju ekonomicznego powiatów województwa lubelskiego	342
Magdalena Ślebocka: Finansowy aspekt koncepcji rewitalizacji miast w świetle założeń do projektu ustawy o rewitalizacji	355
Aneta Tylman: Rewitalizacja jako kluczowy aspekt polityki finansowania i rozwoju zrównoważonego miast	364
Stanisław Wieteska: Emisja dwutlenku węgla przez pojazdy mechaniczne jako element zewnętrznych kosztów transportu drogowego w Polsce.....	372
Rafał Wilczyński: Znaczenie struktury właścicielskiej spółek publicznych dla rozwoju polskiego rynku kapitałowego w latach 2008–2012	386
Andrzej Wołoszyn, Romana Głowicka-Wołoszyn: Nierówności dochodowe gospodarstw domowych w Polsce w kontekście zrównoważonego rozwoju	396
Justyna Zabawa: Ekologiczne wyzwania współczesnej bankowości – przypadek grupy Deutsche Bank	408
Agnieszka Żołądkiewicz: Ekogospodarka w działalności banków jako przejaw koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu	418

Summaries

Joanna Antczak: Impact of environmental fees on company's financial results	11
Bartosz Bartniczak: The ability to use repayable instruments in projects relating to waste management.....	21
Sylwia Bożek, Beata Dubiel: Materialization of the exceptional risk vs. compensation of its effects by insurance.....	30
Dorota Burzyńska: Sustainable water management on the example of Paris Metropolis.....	42
Iwona Dorota Czechowska: The search for fairness in the context of professional codes on the example of the banking sector.....	53
Karolina Daszyński-Żygadło, Bożena Ryszawska: The role of corporate social responsibility in <i>sustainability transition</i>	62
Anna Dąbkowska: The share of bank credit as sources of SMEs financing in Poland and in Germany	73
Leszek Dziawgo, Danuta Dziawgo: Selected aspects of CSR in the financial market – survey results on a representative sample of Polish society.....	84
Małgorzata Gorzalczyńska-Koczkodaj: Dysfunctions of the reporting system in public finance sector units	94
Renata J. Jedlińska: The effect of virtual economy on the real economy – selected issues.....	104
Szymon Kasprowski: The inspection of legitimate receiving of benefits in case of sickness and maternity in the Polish social insurance system in the years 2005–2013.....	117
Lidia Kłos: Sources of financing the environmental protection in Poland.....	129
Magdalena Kogut-Jaworska: Problems of excessive indebtedness of self-government units in Poland in the context of rising challenges for development in the European Union's financial perspective for 2014–2020.....	139
Jan Koleśnik: Post-crisis tools of the supervisory review process vs. the level of safety of the European banking system.....	149
Bożena Kołosowska, Agnieszka Huterska: Corporate bond redemption on the Catalyst market in the years 2013–2014 – the example of the property developers bonds	158
Jolanta Korkosz-Gębska: Supporting and promotion of eco-innovations based on The Lubelskie Voivodeship	168
Andrzej Koza: Quota scheme vs. employment of people with disabilities in The Czech Republic and Poland.....	178
Wojciech Krawiec: Impact investing as a form of the realization of SRI conception.....	190
Danuta Król: Some local development support tools	201

Barbara Kryk: EEEA as evidence for the importance of the natural environment in public statistics	210
Robert Kurek: Bitcoin vs. economic functions of money	219
Elwira Leśna-Wierszółowicz: The essence of supervision of open pension funds in Poland	229
Irena Łącka: Problems of effectiveness evaluation of social economy entities	241
Ewa Mazur-Wierzbicka: Investment outlays in the environmental protection in Poland	252
Jarosław Pawłowski: Eco rating of mobile phones	263
Tomasz Potocki: Institutional conditions and mechanisms which improve the level of financial capabilities	274
Adriana Przybyszewska: Hazards and risk groups of modern microfinance	286
Ewa Spigarska: Fee for waste management as an income of a commune	297
Błażej Suproń: Influence of electronic road toll collection system on business investments on the example of The West Pomeranian Voivodeship	307
Magdalena Swacha-Lech: The problem of financial awareness in the context of gathering of retirement savings	317
Marta Szaja: The realisation of sustainable development concept vs. local-level spatial planning	331
Marek W. Szewczyk: Spatial diversity of economic development of poviats of The Lubelskie Voivodeship	342
Magdalena Ślebocka: Financial aspect of the concept of urban renewal in the light of the objectives of the project of Revitalization Act	355
Aneta Tylman: Revitalization as the key aspect of the financing and urban sustainable development policy	364
Stanisław Wieteska: Carbon dioxide emissions by motor vehicles as part of the external costs of road transport in Poland	372
Rafał Wilczyński: Significance of public companies ownership structure for Polish capital market development in the years 2008–2012	386
Andrzej Wołoszyn, Romana Głowicka-Wołoszyn: Income inequality of Polish households in the context of sustainable development	396
Justyna Zabawa: Environmental challenges of contemporary banking – the case of Deutsche Bank Group	408
Agnieszka Żołądkiewicz: Ecomanagement in the activities of banks as a manifestation of the concept of corporate social responsibility	418

Irena Łącka

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
e-mail: irena.lacka@zut.edu.pl

PROBLEMY OCENY EFEKTYWNOŚCI PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ

PROBLEMS OF EFFECTIVENESS EVALUATION OF SOCIAL ECONOMY ENTITIES

DOI: 10.15611/pn.2015.395.23

Streszczenie: W ostatnich latach w Polsce dosyć dynamicznie rozwija się sektor ekonomii społecznej. Podmioty działające w tym sektorze łączy jedno – cele społeczne, takie jak: przeciwdziałanie wykluczeniu, spójność społeczna, pełne zatrudnienie, walka z ubóstwem, równość kobiet na rynku pracy, przeciwdziałanie dyskryminacji, budowanie podstaw demokracji uczestniczącej, poprawa zarządzania w lokalnym środowisku oraz stabilny rozwój. Wraz z rozwojem ekonomii społecznej w Polsce konieczna dla tych podmiotów staje się ocena efektywności i skuteczności ich działań oraz oddziaływania na otoczenie. Celem tego artykułu jest syntetyczne przedstawienie trzech wybranych metod i narzędzi służących do pomiaru efektywności i skuteczności podmiotów ekonomii społecznej, które są obecnie najczęściej stosowane w krajach wysoko rozwiniętych. Dodatkowym celem jest ukazanie problemów i ograniczeń ich użytkowania w przypadku próby zastosowania przez polskie organizacje trzeciego sektora. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że większość podmiotów ekonomii społecznej nie jest w stanie użyć tego typu narzędzi, wykorzystując własny potencjał kadrowy. Nie dysponują również możliwościami skorzystania z usług ekspertów (brak środków finansowych). Na potrzeby opracowania dokonano studium literatury przedmiotu (polskiej i zagranicznej) oraz wykorzystano wnioski z rozmów przeprowadzanych przez autorkę wśród przedstawicieli takich podmiotów i instytucji wspierających ich działalność (w ramach prowadzonego szkolenia).

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna, efektywność, społeczna wartość dodana, metody, problemy pomiaru.

Summary: Social economy sector has been developing quite rapidly in Poland for several recent years. Entities from that sector have one thing in common – social goals, such as: combating exclusion, social cohesion, full employment, poverty alleviation, equality of women in the labor market, anti-discrimination, forming the basis of participatory democracy, improvement of management in the local environment and stable development. With the development of the social economy in Poland it becomes necessary for its entities to evaluate their effectiveness and efficiency as well as the impact on the environment. The purpose of this article is to present three selected methods and tools for measuring the effectiveness and efficiency

of social economy entities, which are currently the most widely used in developed countries. An additional goal is to show the problems and limitations of their use when the Polish third sector organizations try to use those tools. Previous experience shows that most of the social economy entities are not able to use such tools using their own potential staff. They also do not have the ability to use the services of experts (lack of funds). Preparing the article the study of literature (Polish and foreign) was made, and conclusions from interviews conducted by the authoress among the representatives of such entities and institutions supporting their activities (in the framework of leading the training) were used.

Keywords: social economy, effectiveness, social added value, methods, problems of measurement.

1. Wstęp

W ostatnich latach obserwuje się przyspieszony rozwój ekonomii społecznej w polskiej gospodarce, co przejawia się zarówno w intensyfikacji działań podmiotów ekonomii społecznej starego typu (spółdzielni, spółdzielni inwalidów, stowarzyszeń itp.), jak i we wzroście liczby nowych podmiotów trzeciego sektora oraz w ich rosnącym znaczeniu – rozwiązywaniu problemów społecznych, którym dwa pozostałe sektory, czyli państwo i rynek – nie potrafią skutecznie zaradzić [*Sektor dynamicznie się rozwija* 2015]. Do problemów tych należą m.in. bezrobocie, bezdomność, niepełnosprawność i wynikające z nich wykluczenie, które wymusza konieczność wspierania integracji zawodowej i społecznej.

Ekonomia społeczna sprzyja również tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego, angażując lokalne wspólnoty do rozwiązywania problemów społecznych i rozwojowych danego terytorium [Birkhölzer 2009; Guclu, Dees, Anderson 2002; Guo, Bielefeld 2014]. Jej działania wpisują się w propagowane przez Unię Europejską cele, takie jak: spójność społeczna, pełne zatrudnienie, walka z ubóstwem i biedą, równość kobiet na rynku pracy, przeciwdziałanie dyskryminacji, budowanie podstaw demokracji uczestniczącej, poprawa zarządzania w lokalnym środowisku oraz stabilny rozwój.

Stanowi bardzo ważny element w społecznym rozwoju lokalnym. Zostało to dostrzeżone przez władze centralne, które uznały, iż jej rozwój w Polsce nadal powinien być wspierany i w latach 2014–2020 Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej przeznaczy na realizację Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej 3 mld zł z funduszy krajowych (budżetu państwa i samorządów) oraz unijnych [Uchwała nr 164 Rady Ministrów 2014]. Wszystko to wskazuje na potrzebę coraz większej profesjonalizacji działań podmiotów ekonomii społecznej.

2. Problemy pomiaru efektów funkcjonowania podmiotów w sektorze ekonomii społecznej

Podmioty ekonomii społecznej są obecne w wielu dziedzinach gospodarki¹, oferując swe produkty i/lub usługi za darmo (model dotowania usług) lub sprzedając je po cenach niższych niż konkurenci działający dla zysku (model usług za opłatą). Przedsiębiorstwa komercyjne posiadają i potrafią wykorzystać narzędzia do oceny swej efektywności. Natomiast w przypadku organizacji non-profit pojawiają się problemy w ocenie ich efektywności, gdyż funkcjonują na odmiennych zasadach. Sens ich istnienia i działania wyznacza realizowanie celów społecznych, dominujących nad celami ekonomicznymi. Jak wskazują Głowacki, Płonka i Rosiek, w pomiarze efektów takich podmiotów pojawiają się trudności, co wynika z tego, że „Tradycyjne wskaźniki wykorzystywane do oceny efektywności przedsiębiorstw nie zdają egzaminu, gdyż skupiają się na mierzeniu ich wartości wytwarzanej wewnątrz podmiotu i wyrażonej w pieniądzu (przychód, dochód, zysk)” [Głowacki, Płonka, Rosiek 2012, s. 327].

Do mierzenia efektów działania podmiotów ekonomii społecznej należy używać narzędzi pozwalających zmierzyć zarówno finansową wartość podmiotu oraz wytworzonych w nim produktów i usług, jak i społeczną wartość dodaną – społecznego oddziaływania, korzyści zewnętrznych tworzonych przez podmiot dla społeczeństwa. W tym pojęciu mieści się wpływ na rozwój społecznej solidarności, spójności społecznej i więzów terytorialnych.

Celem tego opracowania jest syntetyczne przedstawienie trzech najpopularniejszych w krajach wysoko rozwiniętych metod i narzędzi służących do pomiaru efektywności podmiotów ekonomii społecznej oraz wskazanie problemów, ograniczeń i trudności ich użytkowania w przypadku mniejszych i niedługo działających podmiotów. Na potrzeby opracowania wykorzystano studium literatury przedmiotu (krajowej i zagranicznej), a także wnioski z rozmów przeprowadzanych przez autorkę wśród przedstawicieli takich organizacji i instytucji wspierających ich działalność (w ramach prowadzonego projektu szkoleniowego).

3. Przyczyny podejmowania przez podmioty trzeciego sektora oceny efektywności i oddziaływania społecznego

Wszystkie – pod wieloma względami zróżnicowane – podmioty ekonomii społecznej², zostały powołane do realizacji ważnych celów społecznych. Stanowi to ich

¹ Zajmują się integracją społeczną i aktywnością na rynku pracy, dostarczaniem usług publicznych – społecznych (edukacyjnych, socjalnych, opiekuńczych, usług w szeroko rozumianej służbie zdrowia), technicznych (utrzymywanie zieleni miejskiej i wykonywanie innych prac porządkowych związanych z mieniem publicznym), usługami o charakterze wzajemnym (np. mikropożyczki, poręczenia kredytowe, ubezpieczenia wzajemne, usługi zdrowotno-opiekuńcze, systemy barterowe), działalnością produkcyjną i handlową, rozwojem wspólnot lokalnych.

² Należą do nich podmioty o charakterze integracyjnym, nastawione na reintegrację społeczno-zawodową (np. zakłady aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej), podmioty o charak-

misję, która stała się podstawą wielu przywilejów prawnych i finansowych. Taka pozycja obliguje jednak do przeprowadzenia przez nie oceny efektywności oraz skuteczności – osiągnięcia założonych celów, rozwiązywania problemów, dla których zostały utworzone, realizacji potrzeb beneficjentów itd. Wskazuje to na znacznie szersze ujęcie oceny podmiotu ekonomii społecznej niż tylko w zakresie efektywności ekonomicznej. Niezbędne jest także sprawdzenie, czy ma on wpływ na rozwiązywanie problemów społecznych w krótkim i długim okresie, w jakim stopniu tego dokonał i co wynika z działania podmiotu dla szerszej społeczności – jego interesariuszy [Evaluer l'utilité... 2007; Juraszek-Kopacz, Tyrowicz 2008; Stiglitz, Sen, Fitoussi 2009; Zahra i in. 2009].

Efektywność podmiotu ekonomii społecznej można zmierzyć, porównując nakłady z osiągniętymi efektami (produktami, rezultatami: z ang. *output*)³. Umożliwia to ocenę, czy zainwestowana 1 złotówka przyniosła więcej niż 1 złotówkę korzyści. Poza tym należy ustalić, czy zasoby były właściwie wykorzystywane i nie dochodziło do ich marnotrawstwa, czy dane zadania można było wykonać oszczędniej, zużywając mniej zasobów. W przypadku tego typu podmiotów powinno się również porównać sposób działania przedsiębiorstwa (rozwiązania danego problemu, wykonania danego zadania) z alternatywnymi podejściami. To pokazuje, co oceniany podmiot mógłby poprawić.

Natomiast ocena skuteczności działania podmiotu ekonomii społecznej zmierza do tego, aby stwierdzić, czy wybrane metody działania przyczyniły się do osiągnięcia założonych celów, rozwiązania problemów, będących podstawą stworzenia organizacji oraz czy zastosowane metody i środki są w zgodzie z potrzebami i wartościami beneficjentów, tzn. tych osób, które ostatecznie odniosą korzyść w wyniku działania podmiotu [Juraszek-Kopacz, Tyrowicz 2008]. Ta część oceny skuteczności podmiotu wiąże się z oceną wpływu (*impact*), jaki organizacja wywiera na swe otoczenie środowiskowe, społeczne i gospodarcze⁴.

terze pożytku publicznego (np. organizacje pozarządowe, które nie działają komercyjnie) i podmioty o charakterze rynkowym (przedsiębiorstwa społeczne), które powstały do realizacji celu społecznego, a wypracowane zyski wspierają realizację celów statutowych (niektóre organizacje pożytku publicznego, spółdzielnie, spółdzielnie społeczne).

³ W przypadku podmiotów ekonomii społecznej mianem produktów, zwanych niekiedy rezultatami, określa się „wszystko, co zostało wypracowane przez organizację i dostarczone beneficjentom (lub grupie docelowej). Są to na przykład publikacje, szkolenia, doradztwo, ale także kampania społeczna prowadzona przez organizację” [Juraszek-Kopacz, Tyrowicz 2008, s. 26].

⁴ Wpływ „oznacza długofalową, trwałą zmianę dla beneficjentów, społeczności lokalnej lub całego społeczeństwa, na przykład wzrost jakości życia beneficjentów, poprawa bezpieczeństwa na osiedlu czy też oszczędności w wydatkach publicznych” [Juraszek-Kopacz, Tyrowicz 2008, s. 26]. Przykładem jest zmniejszenie wydatków na zasiłki dla bezrobotnych i pomoc społeczną z powodu znalezienia miejsc pracy przez przeszkolonych bezrobotnych, obniżenie kosztów opieki nad osobami chorymi w wyniku przejęcia pewnych zadań przez podmiot ekonomii społecznej, zmniejszenie wydatków na malowanie elewacji domów komunalnych (należących do gminy) w wyniku ograniczenia liczby aktów wandalizmu.

Dzięki pomiarowi wpływu podmiotu z trzeciego sektora na otoczenie, organizacja i poszczególni interesariusze uzyskują dodatkowo istotne korzyści. Podmiot ekonomii społecznej i jego donatorzy otrzymują informacje potrzebne do podejmowania decyzji o przyszłych kierunkach działania, o alokacji zasobów, o potrzebie rezygnacji z niektórych programów, projektów, gdy są nieskuteczne. Wskazuje to na możliwość wykorzystania pozyskanych informacji do autoewaluacji. Organizacja uzyskuje wiarygodność wobec interesariuszy – dostarcza rzetelnych informacji o tym, jakie ma sukcesy, ale także jakie są obszary, które musi poprawić. Staje się to szczególnie istotne w przypadku wykorzystywania wsparcia finansowego z pieniędzy publicznych – niezbędna jest ocena skuteczności i efektywności wydatkowanych środków (np. w zakresie realizacji celów polityki społecznej i zatrudnieniowej państwa). Dzięki ewaluacji swej efektywności i skuteczności może budować swoją markę i przyciągać nowych nabywców, sympatyków, darczyńców – znając dokładnie wartość swoich produktów i usług, może powiązać je z wartościami i potrzebami odbiorców oraz odpowiednio ukierunkować strategię marketingową. Uzyskuje także większą konkurencyjność wobec firm, z którymi rywalizuje o te same dotacje lub wygraną w przetargach publicznych – potrafi wykazać swoją skuteczność i efektywność w przypadku oddziaływania na otoczenie. Podmiot może łatwiej pozyskiwać inwestorów z sektora biznesowego, gdyż precyzyjnie i wiarygodnie potrafi określić zyski społeczne, a niekiedy drobny zysk biznesowy, co skłania inwestorów do powierzenia mu swych pieniędzy [Juraszek-Kopacz, Tyrowicz 2008].

4. Metody oceny efektywności i oddziaływania społecznego – przegląd literatury

Proces pomiaru efektywności i skuteczności oddziaływania podmiotów ekonomii społecznej na otoczenie można przeprowadzić na wiele sposobów, za pomocą zróżnicowanych narzędzi i technik. W poszczególnych krajach, w których powstawały inicjatywy ekonomii społecznej, tworzone różne narzędzia do oceny efektów działania podmiotów trzeciego sektora. Najczęściej dostosowane były one do specyfiki podmiotów funkcjonujących na danym rynku. Pomimo prób nie udało się stworzyć uniwersalnego narzędzia, które nie byłoby zbyt skomplikowane, trudne do interpretacji oraz kosztowne w użytkowaniu [Bohdziewicz-Lulewicz i in. 2012].

Większość tych narzędzi pochodzi z krajów mających długoletnie doświadczenia w funkcjonowaniu podmiotów ekonomii społecznej (np. Wielka Brytania, Francja, USA, Kanada, Finlandia). Różnią się one stopniem skomplikowania, szczegółowości, możliwości gromadzenia danych na potrzeby przeprowadzenia oceny, pracochłonnością i kosztochłonnością, koniecznością angażowania ekspertów do wykonania, trudnościami w dostępności do narzędzia (np. przez Internet). Szczególnie trudne w Polsce staje się mierzenie oddziaływania podmiotów ekonomii społecznej na otoczenie w przypadku przedsiębiorstw małych lub średnich (np. spółdzielni społecznych) lub zakładów aktywności zawodowej, powstałych w wyniku integro-

wania się wykluczonych z niskim poziomem wykształcenia, problemami natury zdrowotnej, społecznej itp. Nie są one w stanie wykorzystać samodzielnie prawie żadnej metody w pełni, a jednocześnie nie posiadają możliwości wynajmowania do tego celu ekspertów.

Wśród najbardziej rozpowszechnionych metod pomiaru efektywności podmiotów ekonomii społecznej i ich wpływu na otoczenie społeczne są: społeczna stopa zwrotu (Social Return on Investment), audyt społeczny (Social Audit), zrównoważona karta wyników (Balanced Scorecard) i jej odmiana przystosowana dla podmiotów ekonomii społecznej Social Enterprise Balanced Scorecard, narzędzie Provit It! (Udowodnij to!), metoda potrójnego wyniku finansowego (Triple Bottom Line) oraz metoda Proces U², czyli Proces Udowodnij i Udoskonal (Process Prove and Improve) [Kaplan, Norton 2001; Norman, MacDonald 2004; Chodyński, Jabłoński, Jabłoński 2007; Somers 2005; Juraszek-Kopacz, Tyrowicz 2008; A Guide of Social... 2009; Hubbard 2009; Głowacki 2010; Bohdziewicz-Lulewicz i in. 2012; Głowacki, Płonka, Rosiek 2012; Głowacki, Jelonek 2013]. Dotychczasowe problemy z implementacją zagranicznych doświadczeń w mierzeniu społecznej wartości dodanej do podmiotów ekonomii trzeciego sektora w Polsce zaowocowały przygotowaniem krajowego modelu oceny oddziaływania społecznego – narzędzia ESometr. Na razie znajduje się ono jeszcze w fazie badań testowych (badaniom tą metodą poddano 33 podmioty ekonomii społecznej [Głowacki, Jelonek 2013]).

Ze względu na ograniczone ramy tego artykułu zdecydowano się przedstawić trzy metody, jednak zostały opisane jedynie w dość ogólnych zarysach. Zainteresowani czytelnicy mogą szczegółowo zapoznać się z nimi w przywołanych źródłach literatury. Jednak nawet ten sposób zaprezentowania dostępnych obecnie metod i narzędzi pozwoli wykazać, z jakimi problemami przy próbie ich zastosowania mają do czynienia polskie podmioty ekonomii społecznej – zwłaszcza te, które nie dysponują liczną kadrą, merytorycznie przygotowaną do użytkowania takich narzędzi, ani odpowiednio dużymi środkami finansowymi, które mogłyby przeznaczyć na wynajęcie ekspertów. Jak duże są te koszty, pokazuje przykład ostatnio przeprowadzanego audytu społecznego w średniej wielkości francuskim przedsiębiorstwie społecznym Régie des Ecrivains – koszt ten wyniósł kilkanaście tysięcy euro⁵.

4.1. Społeczna stopa zwrotu (*Social Return on Investment* – SROI)

To metoda analizy, mierzenia i raportowania wartości tworzonej przez organizację. SROI jest wskaźnikiem pokazującym stosunek inwestycji w przedsięwzięcie do korzyści, jakie uzyskało z niego społeczeństwo. Stosowany m.in. w Wielkiej Brytanii, Kanadzie i Australii, znajduje coraz większe uznanie w wysoko rozwiniętych kra-

⁵ Informacje uzyskane od p. Agnes Guth Costa z przedsiębiorstwa społecznego Régie des Ecrivains z Schiltigheim (Francja) podczas współpracy w ramach międzynarodowego projektu edukacyjnego Formation Entrepreneuriat Social en Europe (Edukacja przedsiębiorczości społecznej w Europie), nr umowy: 2013-1-FR1-LE004-49594 5.

jach Europy, głównie wśród przedstawicieli trzeciego sektora. Polega na wykonaniu następujących czynności:

1. określeniu nakładów inwestycyjnych;
2. identyfikacji efektów przedsięwzięcia (rezultatów i oddziaływania);
3. monetyzacji efektów, tzn. nadaniu im wartości pieniężnej – jest to kłopotliwy proces w przypadku rezultatów „miękkich”, niemierzalnych za pomocą pieniądza, które nie są przedmiotem obrotu gospodarczego i nie mają swoich rynków. Chcąc je określić w wymiarze pieniężnym, należy stosować skomplikowane metody zastępcze (np. wyceny warunkowej⁶);
4. porównaniu poniesionych nakładów z efektami wyrażonymi w pieniądzu.

Kluczem do wyliczenia wartości społecznej stopy zwrotu z inwestycji SROI jest oszacowanie wysokości przepływów finansowych oczekiwanych w przyszłości oraz zastosowanie właściwej stopy do zdyskontowania tych przyszłych przepływów. Choć wydaje się to bardzo prostym zabiegiem, to stwarza wiele problemów i pułapek. Wynikają one nie tylko z trudności monetyzacji rezultatów działalności przedsiębiorstwa społecznego (przede wszystkim niemożności zmierzenia za pomocą pieniądza wartości społecznych), lecz także ryzyka i niepewności tej działalności, problemów w oszacowaniu zdarzeń w przyszłości, stopy dyskonta, przyszłych przepływów pieniężnych itp. Metoda ta wymaga umiejętności posługiwania się techniką dyskontowania, oszacowania ryzyka i stopnia niepewności zachowania gospodarki oraz znajomości mikro-, mezo- i makroekonomicznych czynników determinujących działalność organizacji.

Mankamentem przy stosowaniu metody SROI jest konieczność korzystania z danych publicznych – często ich brakuje, co pociąga za sobą koszty ich uzyskania. Dla polskich przedsiębiorstw społecznych i innych mniejszych organizacji metoda ta jest zbyt skomplikowana, czasochłonna, wymagająca pomocy ekspertów, a więc też kosztowna.

4.2. Audyt społeczny (*Social Audit*)

Metoda ta pochodzi z Wielkiej Brytanii i ma podobny charakter jak audyt finansowy. Służy do zewnętrznej oceny rzeczywistego wpływu działań organizacji trzeciego sektora we wszystkich obszarach otoczenia jednocześnie. Procedura ta składa się z czterech etapów. Pierwszy polega na ustaleniu, jakiej zmiany społecznej chce dokonać podmiot ekonomii społecznej – wymaga to jasnego przedstawienia misji, celów, zidentyfikowania grup, których dotyczy jego działalność. W kolejnym etapie należy określić, w jaki sposób zmiana będzie mierzona – ustalić zestaw danych, które trzeba zgromadzić, aby potwierdzić oddziaływanie społeczne podmiotu. Etap trzeci dotyczy zestawienia zgromadzonych danych z celami organizacji. W ostatnim etapie

⁶ Szerzej na ten temat w opracowaniach Bohdziewicz-Lulewicz i in. [2012] oraz Wróblewskiej [2014].

następuje sprawdzanie przez audytora społecznego przygotowanego przez podmiot raportu, na podstawie którego audytor tworzy raport społeczny.

Audyty społeczny ma na celu wykrycie niedoskonałości lub niepoprawności podejmowanych działań, co umożliwi wyeliminowanie niegospodarności, tym samym zwiększa się podstawy do sukcesu podmiotu ekonomii społecznej. Badanie przeprowadza się na dany moment w postaci audytu wewnętrznego (za pośrednictwem wyspecjalizowanych struktur badanego podmiotu) lub audytu zewnętrznego (wykonywanego przez audytorów spoza organizacji). Przyjmuje formę ewaluacji, ponieważ zmierza do zbadania podejmowanych działań w celu ustalenia ich rzeczywistych efektów (ewaluacja *ex-ante*) lub potwierdzenia zasadności podejmowanych przedsięwzięć (ewaluacja *ex-post*) [Głowacki, Płonka, Rosiek 2012].

Metoda ta jest relatywnie skomplikowanym procesem i ma swoje wady. Po pierwsze wymaga posiadania odpowiednich, kompetentnych kadr, mogących przeprowadzić audyt wewnętrzny, dysponowania przez właścicieli lub pracowników podmiotu wiedzą o tym, jakie dane należy gromadzić i gdzie je znaleźć. Niezbędny jest dostęp do takich danych ze statystyki publicznej, które nie zawsze będą na właściwym poziomie agregacji. Zbieranie tych informacji jest pracochłonne i kosztowne. Ich dobór przez podmiot ma subiektywny charakter, więc może istnieć obawa, że ocena oddziaływania na otoczenie nie będzie pełna i wiarygodna. Poza tym metoda wymaga wynajęcia audytora, co staje się dodatkowym kosztem dla podmiotu ekonomii społecznej.

Wsparcie ze strony ekspertów zewnętrznych pozwala osiągnąć bardziej wiarygodne rezultaty. Oznacza to, że większość podmiotów ekonomii społecznej powinna korzystać z oferty usług niezależnych, godnych zaufania, certyfikowanych organizacji, które wzięłyby na siebie gromadzenie danych i przeprowadzanie badań. Niestety w Polsce przedstawiciele ekonomii społecznej nie są w stanie podołać takiemu obciążeniu finansowemu. Nie mogą także podejmować się audytu wewnętrznego, gdyż musieliby wyszkolić odpowiednie kadry, poświęcić czas i środki finansowe na gromadzenie danych i prowadzenie badań. Jedynie niektóre z nich (np. większe, dłużej i na większą skalę działające organizacje pozarządowe) mogą próbować to zrobić. Jednocześnie należy zauważyć, że w naszym kraju oferta instytucji dokonujących audytu społecznego nie jest jeszcze powszechna.

4.3. Zrównoważona karta wyników dla przedsiębiorstw społecznych (*Social Enterprise Balanced Scorecard – SE BSC*)

Social Enterprise Balanced Scorecard jest zmodyfikowaną wersją zrównoważonej karty wyników R. Kaplana i D. Nortona [Kaplan, Norton 2001] dla potrzeb przedsiębiorstw społecznych. Została opracowana pod koniec pierwszej dekady XXI w. w ramach partnerskiego projektu *Social Enterprise London* i przetestowana w 12 angielskich podmiotach ekonomii społecznej. Później podmioty ekonomii społecznej z Wielkiej Brytanii często z niej korzystały.

Pozwala zidentyfikować główne cele podmiotu ekonomii społecznej w sferze społecznej, finansowej i ochrony środowiska. Pomaga w wyznaczaniu jakościowych i ilościowych wskaźników pomiaru efektywności organizacji w sferze ekonomicznej i pełni rolę narzędzia zarządzania strategicznego. Duża część wskaźników i danych, gromadzonych na potrzeby monitoringu realizacji strategii wdrożonej za pomocą SE BSC, może służyć do pomiaru oddziaływania społecznego przedsiębiorstwa z trzeciego sektora.

Metoda ta wykorzystuje podstawowe dla każdego przedsiębiorstwa perspektywy – finansową, klientów (rozbudowaną i dostosowaną do różnorodnych grup), procesów wewnętrznych oraz perspektywę rozwoju (zasobów). W każdym z tych obszarów należy rozpoznać cele ogólne mające charakter jakościowy, mierniki (ustalane indywidualnie i najlepiej kwantyfikowalne), cele szczegółowe o charakterze ilościowym o wysokim stopniu konkretyzacji oraz inicjatywy (działania organizacyjno-zarządcze wewnątrz przedsiębiorstwa), które będą realizacją wymienionych miar [Somers 2005; Lee, Moon 2008; Głowacki, Płonka, Rosiek 2012].

Główne różnice w stosunku do BSC dla komercyjnego przedsiębiorstwa polegają na położeniu nieco innego ciężaru na poszczególne perspektywy, określeniu bardziej szczegółowych pól analizy, a przede wszystkim na wyznaczeniu innych celów ogólnych i szczegółowych oraz powiązaniu ich ze wskaźnikami realizacji. Przedsiębiorstwa społeczne chcą uwzględniać i podkreślać znaczenie organizacji w obszarze społecznym – dlatego cele społeczne odzwierciedla się w każdej z perspektyw.

W ważnej perspektywie finansowej pojawiają się cele związane z dodatkowymi źródłami finansowania (sponsory, dotacje, projekty). Kluczową rolę odgrywa też perspektywa klienta – interesariuszy dzieli się na: klientów, użytkowników usług, pracowników, dostawców i społeczność lokalną (beneficjenta usług).

W perspektywie procesów wewnętrznych podkreśla się potrzebę skupienia na relacjach przedsiębiorstwa z członkami społeczności lokalnej, dbałość o demokratyczne zarządzanie oraz pomiar wpływu społecznego przedsiębiorstwa.

W perspektywie zasobów organizacji ważny jest rozwój zasobów informatycznych i ludzkich – podnoszenie kwalifikacji pracowników (zwłaszcza zagrożonych wykluczeniem), reintegracja społeczna i zawodowa. Znaczenia nabiera potrzeba sieci kontaktów przedsiębiorstwa z organizacjami świata biznesu, innymi podmiotami sektora ekonomii społecznej (np. innymi przedsiębiorstwami społecznymi) oraz przedstawicielami sektora publicznego (np. administracją państwową i samorządową).

SE BSC to rozbudowana, czasochłonna i pracołłonna metoda. Wymaga znacznej wiedzy, gdyż dotyczy strategicznej rachunkowości zarządczej, co w przypadku małych przedsiębiorstw społecznych oznacza konieczność korzystania z pracy ekspertów i ponoszenia dodatkowych kosztów.

5. Zakończenie

Nawet dosyć ogólna, skrócona charakterystyka zaprezentowanych metod oceny efektywności podmiotów ekonomii społecznej wskazuje, że ten proces jest bardziej

skomplikowany niż w przypadku podmiotów działających dla zysku. Wymaga również znacznej wiedzy z zakresu ekonomii, finansów, rachunkowości, rachunkowości zarządczej, zarządzania, znajomości specjalistycznych metod pomiaru (np. wyceny warunkowej, obliczania zmian wartości pieniądza w czasie), pozyskiwania i wykorzystywania danych statystyki publicznej lub zdobywania ich za pośrednictwem badań.

Wszystkie wskazywane metody są pracochłonne i czasochłonne. Wymagają posiadania przez podmioty ekonomii społecznej odpowiednich zasobów ludzkich (mających niezbędną wiedzę i umiejętności), znacznych środków finansowych na przeprowadzenie takich badań lub wynajęcie ekspertów zewnętrznych, firm audytorskich itp. Dodatkowym problemem jest to, że prawie wszystkie prezentowane w literaturze metody oceny efektywności podmiotów ekonomii społecznej (poza metodą ESometr) były wypracowane i wdrażane w krajach wysoko rozwiniętych, w których podmioty ekonomii społecznej mają nieco inne cechy niż w naszym kraju, występują w innych formach prawnych, a także bardzo często dysponują większym potencjałem niż polskie podmioty trzeciego sektora. Wskazuje to na istnienie bardzo dużych problemów w możliwości wykorzystywania opisanych w literaturze metod pomiaru efektywności ekonomicznej i skuteczności (tzn. oddziaływania na otoczenie) przez polskie podmioty trzeciego sektora. Jest to szczególnie widoczne w przypadku małych, lokalnie działających organizacji i przedsiębiorstw społecznych.

Literatura

- A Guide of Social Return of Investment*, 2009, The Office of the Third Sector, London.
- Birkhölzer K., 2009, *The Role of Social Enterprises in Local Economic Development*, Paper for 2nd EMES International Conference on Social Enterprise, July 1-4, 2009, Trento, http://euricse.eu/sites/default/files/db_uploads/documents/1254754553_n170.pdf (12.11.2014).
- Bohdziewicz-Lulewicz M., Gil B., Głowacki J., Jelonek M., Rosiek K., 2012, *Pomiar społecznej wartości dodanej generowanej przez podmioty ekonomii społecznej – główne dylematy i wyzwania*, „Ekonomia Społeczna”, wydanie specjalne, nr 2, s. 16–32.
- Chodyński A., Jabłoński A.S., Jabłoński M.M., 2007, *Strategiczna karta wyników (Balanced Scorecard) w implementacji założeń rozwoju organizacji*, Krakowska Szkoła Wyższa im. A.F. Modrzewskiego, Kraków.
- Evaluer l'utilité. Conduire une démarche d'auto-évaluation*, 2007, „Les Cahiers de L'Avise”, no. 5, s. 56–58.
- Głowacki J., 2010, *Mierzenie społecznej wartości dodanej*, „Ekonomia Społeczna”, nr 1, s. 26–34.
- Głowacki J., Jelonek M., 2013, *Mierzenie społecznej wartości dodanej podmiotów ekonomii społecznej*, ISP, Warszawa, <http://swd.msap.uek.krakow.pl/pliki/Mierzenie.pdf> (10.03.2015).
- Głowacki J., Płonka M., Rosiek K., 2012, *Wybrane metody oceny społeczno-ekonomicznych efektów działania podmiotów ekonomii społecznej*, [w:] *Wokół ekonomii społecznej*, red. M. Frączak, J. Hausner, S. Mazur, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Guclu A., Dees J.G., Anderson B.B., 2002, *The Process of Social Entrepreneurship: Creating Opportunities Worthy of Serious Pursuit*, Center for the Advancement of Social Entrepreneurship: Duke – The Fuqua School of Business, Durham, NC, http://www.caseatduke.org/documents/SEProcess-Draft_FINAL.pdf (12.11.2014).

- Guo Ch., Bielefeld W., 2014, *Social Entrepreneurship: An Evidence-Based Approach to Creating Social Value*, John Wiley & Sons.
- Hubbard G., 2009, *Measuring organizational performance: beyond the triple bottom line*, „Business Strategy and Environment”, vol. 18, issue 3, s. 177–191.
- Juraszek-Kopacz B., Tyrowicz J., 2008, *Zmierzyć niemierzalne, czyli o pomiarze oddziaływania społecznego. Poradnik dla organizacji pozarządowych i przedsiębiorstw społecznych*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa.
- Kaplan R.S., Norton D.P., 2001, *Strategiczna karta wyników*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Lee Y.T., Moon J.Y., 2008, *An Exploratory Study on the Balanced Scorecard Model of Social Enterprise*, „Asian Journal on Quality”, vol. 9, issue 2, s. 11–30.
- Mempel-Snieżyk A., 2013, *Local actors and local development. The case of Poland*, Research Papers of Wrocław University of Economics, no. 283, s. 9–16.
- Norman W., MacDonald Ch., 2004, *Getting to the Bottom of “Triple Bottom Line”*, „Business Ethics Quarterly”, vol. 14, no. 2, s. 243–262.
- Sektor dynamicznie się rozwija*, 2015, <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/wiadomosc/1445555.html> (5.03.2015).
- Somers A.B., 2005, *Shaping the Balanced Scorecard for use in UK social enterprise*, „Social Enterprise Journal”, vol. 1, no. 1, s. 43–56, http://www.impactalliance.org/ev_en.php (20.11.2014).
- Stiglitz J., Sen A.K., Fitoussi J.P., 2009, *The measurement of economic performance and social progress revisited: Reflections and Overview*, OFCE, no. 2009-33, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/file/index/docid/1069384/filename/wp2009-33.pdf> (9.03.2015).
- Uchwała nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej”, Monitor Polski, poz. 811.
- Wróblewska A., 2014, *Wartościowanie dóbr środowiskowych w świetle badań ankietowych według metody wyceny warunkowej*, Woda-Środowisko-Obszary Wiejskie, t. 14, z. 2, s. 155–171.
- Zahra S.A., Gedejovic E., Neubaum D.O., Shulman J.M., 2009, *A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges*, „Journal of Business Venturing”, vol. 24, issue 5, s. 519–532.